

חשוון ה'תשע"ז

פרשת חיי שרה

הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה

עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatora1@012.net.il

תוכן העניינים:

- | | |
|-------------------------------|--------------------------|
| 1. כיסוי ההנהגה האלוקית בעולם | 4. אליעזר עבד אברהם |
| 2. הנפעלות של יצחק | 5. התוכן הפנימי של הגיור |
| 3. דבקות אלוקית בעם ישראל | 6. שלום ומחלוקת |

1. כיסוי ההנהגה האלוקית בעולם

בפרשיות לך לך וירא נפגשנו עם דמותו הגדולה של אברהם אבינו, ומעתה, בפרשיות חיי שרה ותולדות, אנו נפגשים עם דמותו של יצחק.

בפרשה הקודמת, פרשת וירא, אומר הקב"ה (בראשית יח-יז-יט): "וד' אמר, המכסה אני מאברהם אשר אני עושה... כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ד' על אברהם אשר דיבר עליו". הקב"ה מחליט שלא לכסות מאברהם את מהפכת סדום, והסיבה לכך היא "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו'". מן הפסוקים האלה אנו למדים שישנם דברים בהנהגתו של הקב"ה שהוא בוחר לכסות מבני האדם, אך את עניין סדום הוא בוחר שלא לכסות מאברהם אבינו ומבניו.

הגמרא במסכת עבודה זרה (נה א) מספרת, שיהודי אחד שאל את ר' עקיבא: לבי ולבך יודעים שאין ממש בעבודה זרה, אם כך מדוע אנשים הולכים לבתי עבודה זרה, מתרפאים ותולים זאת בעבודת הכוכבים והמזלות? מדוע הקב"ה אינו מודיעם שכל זה הבל ושקר? ר' עקיבא עונה לו במשל, שהנמשל שלו הוא: הקב"ה שולח לאדם ייסורים וקוצב את זמנם עד יום מסוים, או עד שיגיע רופא מסוים או תרופה מסוימת, אך הקב"ה אינו מגלה מתי ייתמו הייסורים, אותם עובדי כוכבים ומזלות תולים את סיום הייסורים בעבודה זרה שלהם, ואינם יודעים שהקב"ה קצב את זמנם. שאל אותו ר' עקיבא: וכי היית רוצה שהייסורים לא יעברו בזמן שקצב להם הבורא ולא יעשו את רצון ד' רק בגלל אלו שתולים זאת בעבודה זרה?!

אמורא נוסף בגמרא שם עונה על השאלה מדוע מכסה הקב"ה מבני האדם שהעבודה הזרה אינה מועילה. בדבריו הוא מביא את הפסוק (משלי ג לד): "אם ללצים הוא יליץ ולענווים ייתן חן". הקב"ה "שתל" מנגנון מיוחד בבריאה שגורם לאדם לרצות להידמות לבוראו. הבורא פועל תמיד לטובה, בין אם הוא מרעיף על האדם טוב ושפע ובין אם הוא מביא עליו ייסורים, משום שיש לו תכנית ארוכת טווח. לו היו תולים את הייסורים בקב"ה, היו בני האדם מלקים ומייסורים זה את זה כחלק מן המנגנון המיוחד הגורם להם לשאוף להידמות לבוראם. מה הוא מביא ייסורים, אף בני האדם צריכים להלקות זה את זה כביכול. אך בני האדם מחקים את הנהגת הבורא באופן

חיצוני בלבד, ואינם מסוגלים לקלוט את עומק המחשבה שמאחורי הפעולות ואת ההבנה שהייסורים הם לטובה. לכן מכסה הקב"ה את מהעולם את העובדה שהוא זה שפועל ועושה הכל.

אבל אברהם אבינו אוחו את החשבון האלוקי, ומבין שגם המשפט שעושה הקב"ה בארץ הוא לטובה. לכן "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה... כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט". זרעו של אברהם, עם ישראל, מסוגלים להבין לעומק שגם המשפט האלוקי הוא לטובה. הם יודעים לקרוא את המפה בעיניים אמוניות, ולהבין שהכל פועל לטובה, ולכן הקב"ה אינו מסתיר מאברהם אבינו את הפיכת סדום.

גם לגבי השואה וכל המאורעות הקשים שעברה האומה אנו עושים את אותו חשבון. אנו מאמינים שהחשבון האלוקי הוא תמיד לטובה גם אם איננו יכולים להבין אותו, האמונה הזו צרובה בקרבנו. אך הגויים אינם כך; הם רואים בייסורים ובקושי פעילות רעה של הבורא, ומכך הם משליכים על עצמם: מה הבורא פועל לרעה, אף אנו נעשה רע בעולם.

2. הנפעלות של יצחק

אברהם אבינו מלמד אותנו דבקות בקב"ה. הדבקות היא האמונה הצרובה, שלמרות כל הייסורים והצער, הקב"ה עושה הכל לטובה.

יצחק אבינו נולד כשהוא כבר חי את המשפט האלוקי בעולם. אברהם אבינו איש החסד פעל כל הזמן טוב בעולם, ויצחק נפעל כל כולו מהמשפט האלוקי. ניתן לראות זאת באופן הבולט ביותר בפרשת העקדה. הקב"ה מצווה את אברהם לעקוד את בנו, ויצחק, שהוא כבר מבוגר ובעל דעה, הולך לשם בהסכמה גמורה, יחד עם ההבנה האלוקית שהכל לטובה, למרות שבשכל האנושי זה אינו מובן. יצחק אבינו הוא מידת הדין, עניינו הוא המשפט האלוקי בארץ. בעוד שאברהם אבינו למד מהקב"ה כיצד לפעול טוב, והוא ממשיך את הטוב הזה בפעילותו הרבה דרך אהבת הבריות וקירוב לבבות, יצחק אבינו כל כולו קשוב למידת הדין האלוקית בעולם. הוא אינו פעיל, אך הוא דבק כל כולו באלוקות.

חוסר הפעילות של יצחק בולט במיוחד בעניין השידוך שלו, המופיע בפרשתנו, בו אנו רואים שהוא לא היה שותף כלל במהלך השידוך, אלא הכל התנהל ע"י אליעזר. יצחק אבינו נפעל מהמשפט האלוקי, ולכן הוא חי את האמת ש"מדי אישה לאיש" (מועד קטן יח ב).

3. דבקות אלוקית בעם ישראל

בתחילת הפרשה אנו נפגשים עם הרצון הגדול של אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה בכסף מלא, לעשות קניין בארץ, אך לא בשביל לחיות בה, אלא בשביל לקבור את המתים. לכאורה מדוע יש להתעקש על קניין המקום בשביל קבורה, וכי זה משמעותי כל כך אם שרה תיקבר בחלקה שאינה קנויה ואפילו שייכת לאחרים? אלא אברהם אבינו חי לא רק את הצד המעשי של החיים, אלא אף את מה שמעבר להם. הוא מבין שכל החיים בפועל עניינם לחיות את הנשמה האלוקית. אם כך הגוף, שהיה כלי לנשמה, בקבורתו אנו ממשיכים לחיות את הנשמה, ולשם כך עלינו לתת מצבת ציון לנשמה במקום ראוי. לפיכך אברהם מתעקש לקנות את חלקת הקבר בכסף מלא.

דוגמה נוספת להבדל בין אדם שחי עפ"י הופעת החיים המעשית בלבד לבין מי שחי עפ"י הנשמה האלוקית את הופעת החיים המעשית נוכל למצוא בהבדל בין אברהם לישמעאל. על ישמעאל נאמר שהוא יהיה "רובה קשת" (בראשית כא כ). בידוע שגם לבני ישמעאל יש תרבות של מכניסי אורחים, ואפילו אורחים יהודים, אך כל זה אינו סותר את היותם "רובה קשת". וכבר היו מקרים שבהם ישמעאלי הכניס אורחים לביתו ובתום האירוח לחץ על ההדק... השאלה היא האם הכנסת אורחים נובעת מהבנה עמוקה לפיה האורחים שאדם מכניס לביתו הם בריות אלוקיות. הכנסת אורחים אינה רק פולקלור, תרבות ומנהג, אלא היא פעולה של המידות הטובות, שעניינה להוציא

את הנשמה האלוקית אל הפועל. אצל עם ישראל, שמטבעו נוצר כעם בעל טבע אלוקי, כל מעשיו ופעולותיו נובעים מהצד הנשמתי. אצל אברהם אבינו הכנסת אורחים נעשתה מתוך הקבלת פני שכניה. אברהם אבינו לא חיפש חיי חברה, אלא חיים אלוקיים בתוככי החברה. מה שמושגת על תרבות חברתית הוא מוגבל, משום שהתרבות יכולה להשתנות, יכולה אף לחיות בדואליות, כאשר אין בה סתירה בין הכנסת אורחים לבין "על חרבך תחיה" (בראשית כז מ). אך מה שבנוי על נפעלות אלוקית, גורם לכך שכל מה שיעשה האדם יהיה מתוך צדקה ומשפט.

דוד המלך כותב (משלי יד לד): "חסד לאומים חטאת". אצל אומות העולם, אעפ"י שישנם חסידי אומות העולם, התרבות שלהם אינה תרבות של חסד, אלא הופעה של שם שמיים בצד הפרטי שלו. אך כאשר התרבות הלאומית של אותם חסידי אומות העולם היא תרבות של כוחנות, הרי כשמתעורר בהם הצד הלאומי הם יכולים בקלות ללחוץ על ההדק. אצל עם ישראל לעומת זאת הדברים הפוכים. אצל עם ישראל לעיתים הפרטים נסחפים אחר תרבות הפרט, ומפתחים לעצמם אורח חיים אגוצנטרי, אך כאשר מתעורר בהם הצד הלאומי האידיאליסטי, באה לידי ביטוי אצלם האמונה בד', והם מרגישים את הצורך לבטא משהו גדול. דבר זה בולט במיוחד כאשר מתאספים חיילים לקראת יציאה לקרב. כל מה שהם רגילים לעשות בצד הפרטי שלהם בביתם נשכח ונמוג, ולפתע מתעוררים בהם כוחות לאומיים שלא ברור מהיכן הם נובעים. אנשים שלעיתים מדברים סרה במדינה, נלחמים ביום קרב כאריות בשם אותה מדינה. זאת בשל הדבקות האלוקית שטבע אברהם אבינו דרך יצחק בבניו אחריו ובאומה הישראלית כולה לדורות.

4. אליעזר עבד אברהם

אליעזר, המכונה "דמשק אליעזר" בפרשיות הקודמות, הוא הדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים, כפי שדרשו חז"ל (יומא כח ב) בנוטריקון של שמו. אליעזר עסוק כל הזמן בלימוד תורת רבו. רש"י (בראשית כד לט ד.ה. "אולי לא תלך האשה") מביא מדרש לפיו לאליעזר היתה בת, והוא רצה את יצחק כחתן. כאשר אברהם שולח אותו לחרן להביא לו כלה משם, הוא תמה על אברהם, מדוע הוא בוחר לקחת ליצחק שידוך מארץ רחוקה, בעוד שכאן יש לו שידוך קרוב, בתו של תלמידו המובהק של אברהם. התשובה שעונה לו אברהם היא קשה מאוד: "בני ברוך ואתה ארוך, ואין ארוך מידבק בברוך". אליעזר היה מבני כנען, ואעפ"י שהתגייר וחזר בתשובה, אין אברהם מוכן להשתדך עמו. אך דבר זה תמוה, שכן אליעזר היה גדול הגרים של אברהם, גר צדק אמת, והרי אין מזכירים לגר את מוצאו ומעשיו הראשונים.

אלא שבזמן האבות עדיין לא היה קיים עם ישראל. עם כל היותו של אברהם אברהם העברי, עדיין הוא אדם פרטי, ומעמדו מבחינת התורה הוא של בן נח. במצב כזה הגיור איננו גיור אמת. כל עוד לא ניתנה תורה לעם ישראל, אין מציאות של גר צדק מהותית, למרות שמעשית ייתכן שאליעזר וכל יתר האנשים שהתגיירו אצל אברהם ושרה, התנהגו כגרי צדק לכל דבר. גר צדק יכול להפוך לברוך רק משום שניתנה התורה, ונשמתו עמדה שם, בהר סיני. התורה אינה מסתפקת בהתנהגות של יהודי, אלא היא חפצה בהתנהגות המבטאת את הנשמה. מכיוון שבזמנו של אברהם עדיין לא עמדו נשמותיהם של ישראל לפני הר סיני, עוד לא ניתן לבטא ולגלות צד נשמתי כלשהו. לכן לפני קיומה של אומה ישראלית שקיבלה תורה, אין לגר למי להצטרף ולא שייך שיהיה ברוך. כך אומר אברהם לאליעזר בדיבור ישיר ללא כחל ושרק. הנקודה השורשית ועומק הדיון בדברים אלה הוא ההבנה שמעשים טובים אינם רק הרגל והנהגה טובה, אלא הם מבטאים עומק נשמתי גדול. אותו עומק נשמתי עובר דרך עם ישראל באומה ובמעשיה.

5. התוכן הפנימי של הגיור

עם ישראל נוצר ביציאת מצרים ובמתן תורה. לכן כאשר רות רוצה להתגייר היא אומרת לנעמי (רות א טז): "עמך עמי ואלוקיך אלוקי". רות מבנינה שלא ניתן להתגייר אלא דרך הצטרפות לאומה הישראלית.

גל הגיורים שנעשים בחו"ל, ובכללם גם הגיורים האורתודוקסיים, אינו בהכרח מתוך רצון להצטרף לאומה הישראלית. עיקר התוכן חסר מן הגיור, לאו דווקא הלכה למעשה, אלא מצד רוח הדברים. לא בכדי איננו שומעים דבר אודות אליעזר ושאר גרי הצדק שהתגיירו אצל אברהם. התורה והמדרשים לא עוסקים בתולדותיהם כלל, שכן הם שבו להיות כאומות העולם. אמנם הגיורים שעשה אברהם אבינו, ובראשם אליעזר, הם בעלי ערך גדול, אך יש להעמיק על מנת להבין מדוע אליעזר לא זכה להיקרא "ברוך".

ר' חיים מוולוז'ין בספרו "נפש החיים" מסביר, שכאשר מברכים אדם כלשהו הוא נעשה ברוך, פעול, אך כלפי בורא העולם לא ניתן לומר שהוא נעשה ברוך ע"י ברכתנו. אם כך כיצד ניתן להבין את מטבע הלשון בתפילה "ברוך אתה ד'?" מסביר ר"ח מוולוז'ין הסבר נפלא: ברכה היא תוספת. מבלעדי עם ישראל האלוקות היא רוחנית בלבד, נותרת בשמי עילאה, ואינה ניכרת ומופיעה במציאות. ע"י המצוות התפילות, הברכות והמעשים הטובים שאנו עושים כאן בארץ, אנו מוסיפים לאלוקות, שהרי עתה היא לא רק בשמיים, אלא מופיעה גם בארץ. לכן לפני כל מצווה או אכילה אנו מוסיפים לאלוקות את ההופעה הארצית ומברכים "ברוך אתה", כביטוי לאותה תוספת. ההפך מ"ברוך" הוא "ארור", שאינו מסוגל להופיע את האלוקות בארץ.

אומר אברהם אבינו לאליעזר: עם כל התורה שאתה למד ממני, בסופו של דבר התנהגותך היא רק חיקוי שלי, דולה ומשקה מתורת רבו, אך אין בזה הופעה של האלוקות דרכך. העיקר חסר מן הספר.

6. שלום ומחלוקת

נושא הגיור שנוי מאוד במחלוקת. הציבור נוטה למנוע את המחלוקת ולנסות למוסס אותה, במקום לנסות לרדת לעומק הסוגיה ולברר את הנושאים השנויים במחלוקת לעומקם. אסור לנו לקבל את העמדה האומרת שלא נדון ולא נברר נושאים השנויים במחלוקת על מנת שלא להעצים את המחלוקת. צריך לדעת שניתן לחיות בשלום ובאהבה גדולה עם בעלי המחלוקת מתוך המחלוקת. הדוגמה לכך היא בית הלל ובית שמאי.

בית הלל ובית שמאי חלקו במחלוקת רבות. הם חיו בשלום זה עם זה, ויחד עם זאת לא קבלו זה את דעתו של זה. בתחילת מסכת יבמות נחלקו בית הלל ובית שמאי בעניין מסוים האם זה נחשב כערווה מן התורה או לא. בית שמאי סברו שזו אינה ערווה מן התורה, ואילו לדעת בית הלל זו ערווה מן התורה, וכל הנושא בבית שמאי אישה שהיא ערווה לפי בית הלל, בניו ממזרים. בית הלל ובית שמאי ניהלו רישום ייחוסין נפרד, ולמרות זאת כבדו זה את זה. ואפילו כאשר באו ילדים שהם ממזרים לשיטת בית הלל להתחתן עם ילדי בית הלל, הזהירו אותם בית שמאי שלא יתחתנו. ועם כל זה לא נמנעו בית הלל להתחתן עם בית שמאי, משום שבית שמאי תמיד הזהירו אותם והורו להם עם מי אסור להם להתחתן מתוך בית שמאי. הם נשארו בעלי מחלוקת, ולא קבלו האחד את דעתו של השני, אך כיבדו מאוד את דעתו של השני לשיטתו. ומה לנו הוכחה גדולה מזו שגם במחלוקת ניתן לחיות בשלום?

היום אין לנו עוצמות כאלו כמו של בית הלל ובית שמאי, לחיות בשלום יחד עם המחלוקת, אך עלינו לדעת שזה נובע מחולשה שלנו.